

УДК: 340. 12 : 342. 565. 2 (477)

Журавльова Г. С.
к. ю. н., доцент, завідувач кафедри
конституційного та трудового права
юридичного факультету ЗНУ

Чуднівська О. Д.
студентки 4 курсу юридичного
факультету ЗНУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

З прийняттям Конституції України 1996 року суд отримав особливий статус незалежного органу в системі поділу влади, що дозволяє йому проявляти на належному рівні себе та свої владні повноваження. Проте, важливою і поки що мало дослідженою проблемою залишається співвідношення функцій Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції.

У Конституції України вперше акцентовано увагу на основній функції судової влади - здійсненні правосуддя, і тим самим відокремлено органи судової влади від інших органів державної влади [1, 41]. Так, у ч. 1 ст. 124 Конституції України закріплено положення про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами не допускається. У ч. 3 цієї ж статті визначено і систему судочинства, яке здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [2], і тим самим чітко встановлено, що функція правосуддя є головною та провідною для всіх судів.

Водночас в Основному Законі України наголошується на пріоритетності Конституційного Суду України в національній системі судочинства:

йому присвячено окремий розділ, в якому визначено принципи організації та діяльності цього органу правосуддя, - розділ XII "Конституційний Суд України". Це свідчить про те, що незалежно від формального визначення правової природи Конституційного Суду, він розглядається як особливий орган правосуддя.

Карпечкін П.Ф. під функціями судів загальної юрисдикції розуміє напрямки, види і форми діяльності з вирішення правових конфліктів, спорів у сфері цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства, що здійснюються виключно судами на підставі, у межах та порядку, передбачених Конституцією та законами України [3, 41-42]. З іншого боку, визначення функцій Конституційного Суду України, їх види та ознак залишається дискусійним, попри значні здобутки вітчизняної та досягнення зарубіжної юридичної науки у вивченні цієї проблеми.

Так, Ільїнський І.П. та Щетинін Б.В. генеральною функцією органів конституційної юрисдикції назвали конституційний контроль, відзначили багатогранність цієї функції та розрізнили такі її підвиди:

- ◆ забезпечення точного й неухильного дотримання Конституції в діяльності державних органів;
- ◆ виконання та усунення правових актів чи окремих норм права, що суперечать Конституції;
- ◆ запобігання прийняттю неконституційних актів;
- ◆ вирішення спорів щодо компетенції між державними органами [4, 40-41].

Зокрема, Талій В.Я., Грошевній Ю.М., Городецький О.В. основними функціями Конституційного Суду України називають вирішення питань про відповідність замірів, інших правових актів Конституції та офіційне тлумачення Конституції і законів України [5, 561].

Шаповал В. М. вважає, що до функцій органів конституційної юрисдикції належать конституційний контроль та офіційне тлумачення Конституції та законів України [6, 54].

Водолянов В.М. виділяє систему наступних функцій Конституційного Суду України:

- 1) конституційний контроль;
- 2) конституційний нагляд,
- 3) офіційне тлумачення Конституції та законів України;
- 4) правова охорона Конституції України;
- 5) забезпечення арбітражу між вищими органами державної влади у механізмі державної влади;
- 6) захист конституційних прав та свобод людини й громадянина тощо [7, 19].

На думку Чубар Л.П., основними функціями Конституційного Суду України є охорона Конституції та прав людини [8, 22].

Найбільш повно зазначена проблема була досліджена Савченком М.Д., на думку якого функції Конституційного Суду України - це основні напрями, предмет та зміст його діяльності, спрямовані на реалізацію компетенції та виконання поставлених перед ним завдань, основним із яких є забезпечення верховенства права та конституційної законності [9, 6-7]. Серед таких функцій він називає і детально досліджує:

- 1) конституційне правосуддя;
  - 2) конституційний контроль;
  - 3) офіційне тлумачення і правову охорону конституції України;
  - 4) арбітражну функцію;
  - 5) правозахисну функцію.
- Тесленко М. дотримується точки зору

згідно з якою визначеній Конституцією України статус Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції на чолі з Верховним Судом України дозволяє їм діяти паралельно. На перший погляд, між Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції існують рівноправні відносини. Конституційний Суд України і Верховний Суд України є вищими інстанціями в межах своєї компетенції, відносини яких регулюються рамками судового конституційного контролю.

Незважаючи на те, що Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції в Україні є самостійними у здійсненні своїх юрисдикційних повноважень, можна все ж таки вести мову про наявність певного процесуального зв'язку між ними:

- по-перше, приймаючи рішення, Конституційний Суд України враховує список, який надається тому чи іншому акту правосастосовною практикою загальних судів, що склалася. При цьому Конституційний Суд України не може втручатися в будь-якій формі в судочинство, що здійснюється судами, але в разі необхідності може на підставі статті 19 Закону України "Про Конституційний Суд України" вилучити від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, судів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду Колегією судів Конституційного Суду України, Конституційним Судом України;

- по-друге, такий процесуальний зв'язок здійснюється за ініціативою суду загальної юрисдикції.

Спільними для Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції є більшість принципів судочинства. Закон України "Про Конституційний Суд України" (ст. 4) передбачає, діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, публічності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень [10].

Таким чином, спільними для Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції є гарантії незалежності та недоторканності суддів, підстави для звільнення з посади та вимоги щодо несумісності із зайняттям інших посад.

З проголошеного верховенства права і пріоритету Конституції України органічно випливає необхідність охоплення судовим контролем усього правового простору. В Україні не може бути актів, вільних від судового, в тому числі конституційного, контролю. Конституція України в усіх випадках гарантує кожному право на судовий захист незалежно від того, конституційність якого закону чи підзаконного акта ставиться під сумнів.

Рішення Конституційного Суду України мають преюдициальне значення для судів загальної юрисдикції при розгляді ними позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень статей законів, визнаних неконституційними.

У разі виникнення сумнівів щодо конституційності змісту будь-якого закону, іншого нормативно-правового акта суди в усіх необхідних випадках можуть застосовувати Конституцію України як акт прямої дії. Однак з метою забезпечення єдиного правового простору в Україні, який базується на Конституції України, належності внутрішньої узгодженої системи законів та підзаконних актів (які не повинні суперечити Основному Закону держави), загальні суди зобов'язані звернутися до Конституційного Суду України, щоб питання про повалення такого закону, іншого нормативно-правового акта юридичної сили було вирішено для всіх судів однаково. Йдеться про реалізацію спеціального правового засобу подолання сумнівів щодо конституційності, якщо вони не можуть бути усунуті загальним судом, який розглядає справу.

З другого боку, у тих випадках, коли звернення до Конституційного Суду України загальних судів не потребується, вони можуть самостійно визнати незаконними нормативно-правові акти в межах їх компетенції [11, 35-37].

Отже, на нашу думку до відмінних рис Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції можна віднести наступні:

1) Конституційний Суд України не включений до загальної судової системи і знаходиться поза її ієрархічною структурою;

2) Конституційний Суд за своїм статусом належить до системи вищих органів державної влади, знаходиться на рівні таких інститутів державної влади, як Парламент, Президент, Уряд;

3) Конституційний Суд України здійснює конституційний контроль як самостійний вид державної діяльності;

4) лише Конституційний Суд має право вирішувати спори, що мають конституційне значення;

5) Конституційний Суд України відіграє головну роль в забезпеченні верховенства і прямої дії Конституції України;

6) рішення Конституційного Суду обов'язкові для всіх суб'єктів права, остаточно, не підлягають оскарженню і можуть бути змінені лише в результаті зміни Конституції України;

7) відрізняється Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції також за способом їх формування і складом.

Коли йдеться про взаємовідносини між Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції, необхідно вести мову, насамперед, про єднання їх зусиль щодо забезпечення єдності правового простору, охорони конституційних цінностей, серед яких основними є права і свободи людини і громадянина, що постійно потребують належного захисту. При цьому охорона конституційних цінностей має базуватися на вищій силі Конституції України, прямій її дії, належності узгодженої і несуперечливої системи законів і підзаконних актів органів як законодавчої, так і виконавчої влади. Важливо також, щоб відносини всередині судової влади записались прозорими, щоб рішення Конституційного Суду України, в яких дається офіційне тлумачення Конституції і законів України, яке є загальнообов'язковим на всій території України, виконувались. Для цього необхідно розвивати в суспільстві - як у суддів, так і у громадян високу правову свідомість [12, 19].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що судова система України є органічною складовою нашого суспільства, продуктом його діяльності, відтворенням його менталітету і рівня розвитку. Безперечно, теорія і практика здійснення органами конституційної юрисдикції своїх функцій у кожній окремо взятій державі, у тому числі в Україні, є унікальною, але дослідження цієї проблеми без подальшого порівняння відповідного

вітчизняного й зарубіжного досвіду видається неможливим. При цьому запозичення позитивного досвіду організації та функціонування судової системи в розвинених країнах може сприяти усуненню помилок та негативних явищ, що має особливу актуальність для України, судова система якої перебуває у процесі формування.

Отже, пріоритетною функцією Конституційного Суду України як складової національної системи судочинства є функція конституційного правосуддя. Водночас йому притаманні й інші функції (конституційного контролю, арбітражу, офіційного тлумачення, правової охорони Конституції України тощо). Останні за своїм обсягом переважають функцію конституційного правосуддя, але це не заперечує її пріоритетне значення.

Функції Конституційного Суду України відрізняються від функцій судів загальної юрисдикції за змістом, сутністю, принципами та процесуальними формами їх реалізації, предметом судочинства. Водночас ті та інші функції слід розглядати не в їх протиставленні, а в гармонічному поєднанні та взаємодоповненні. У такому вигляді вони утворюють єдину цілісну систему - систему функцій судочинства у державі.

Перелік використаної літератури:

1. Карпечкін П.Ф. Співвідношення функцій судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України в контексті судової реформи // Вісник Верховного Суду України. - 2003. - № 6(40). - С. 41-43.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
3. Карпечкін П. Ф. Співвідношення функцій судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України в контексті судової реформи // Вісник Верховного Суду України. - 2003. - № 6(40). - С. 41-43.
4. Ильинский И.П., Щетинин Б.В. Конституционный контроль и охрана конституционной законности в социалистических странах // Советское государство и право. - 1969. - № 9. - С. 39-45.
5. Конституційне право України: Підручник / За ред. В.Ф. Погорілка. - К.: Наукова думка, 1999. - 632 с.
6. Шаповал В.М. Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. - 1999. - № 3. - С. 52-57.
7. Водоп'янов В.М. Щодо ролі та місця Конституційного Суду в Українській державі // Економіка. Фінанси. Право. - 2003. - № 6. - С. 17-20.
8. Чубарь Л.П. Защита прав и свобод человека и гражданина в конституционном судопроизводстве Украины // Конституционное правосудие. Вестник конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии (Ереван). - 1999. - № 2. - С. 16-23.
9. Савенко М.Д. Правовий статус Конституційного Суду України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Х., 2001. - 24 с.
10. Закон України "Про Конституційний Суд України" // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 49. - Ст. 272.
11. Тесленко М. Окремі питання взаємодії Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції в аспекті надання ефективного правового захисту // Вісник Конституційного Суду України. - 2004. - № 1. - С. 32-37.
12. Водоп'янов В.М. Щодо ролі та місця Конституційного Суду в Українській державі // Економіка. Фінанси. Право. - 2003. - № 6. - С. 17-20.